



# ใจความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา



สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก







ใจความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา

วัดบวรนิเวศวิหาร  
กฐินหลวงกับปาทแสนยากร



3111102003325



ใจความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา  
พระนิพนธ์  
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช  
สกลมหาสังฆปริณายก



จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ  
เนื่องในเทศกาลอาสาฬหบูชาเข้าพรรษา  
พุทธศักราช ๒๕๓๓  
จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม



สำนักงานธรรมจารึก  
โรงพิมพ์ **ชวนนิเมต** โทร 2810541 2813180  
2813181 2822114  
469 ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200  
นายชวน ศรีสงคราม ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. 2533



# อาลาฬหะนิกาย

ทุกขัง      พึงกำหนดรู้  
 สัมทัตถัง      พึงละ  
 นิโรธัง      พึงทำให้แจ้ง  
 มัคคัง      พึงปฏิบัติอบรม

นี่เป็นกิจที่พึงปฏิบัติ  
 ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไปใน  
 พระพุทธศาสนา ตามหลัก  
 อริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้า  
 ทรงแสดงในวันอาลาฬหะนิกาย  
 เพื่อแสดงและสันติของมวลเทพ  
 มนุษย์ของโลก

ดร. พจนานันท์



## สารบาญ

หน้า

### ใจความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา

|                                     |    |
|-------------------------------------|----|
| ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์    | ๓  |
| ทรงพยากรณ์เรื่องทุกข์และการแก้ทุกข์ | ๗  |
| ทรงแสดงปัจจุบันธรรม                 | ๙  |
| การพยากรณ์ปัญหาของพระพุทธเจ้า       | ๑๓ |
| ปัญหาของสัตว์โลก                    | ๑๔ |
| ตัณหา—ลูกศรเสียบแทงใจ               | ๑๖ |
| นิพพาน—ความสิ้นตัณหา                | ๑๘ |
| ปัญญาเครื่องถอนลูกศรหรือตัณหา       | ๒๑ |
| ญาณในอริยสัจ ๔                      | ๒๔ |
| สัจจญาณ                             | ๒๕ |
| กิจจญาณ                             | ๒๗ |
| กตญาณ                               | ๒๘ |
| อธิบายอริยสัจ                       | ๒๙ |
| กิจในอริยสัจ ๔                      | ๓๔ |
| กิจที่พึงทำในพระพุทธศาสนา           | ๓๘ |
| สรุปพระพุทธศาสนา                    | ๔๐ |
| ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่ออะไร          | ๔๒ |
| สัจจะ—ความจริง                      | ๔๓ |
| ความดี                              | ๔๖ |
| ความงาม                             | ๔๙ |





## ใจความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่บังเกิดขึ้นเมื่อ ๒,๕๐๐ ปีเศษมาแล้ว และก็ได้บังเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีศาสนาอื่น ๆ สืบสอนมาแล้ว เช่น ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งบัดนี้มักจะเรียกกันว่าฮินดู และหลังจากพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้น ก็ได้มีศาสนาต่าง ๆ บังเกิดตามขึ้นในภายหลังอีกหลายศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และยังมีลัทธิคำสอนต่าง ๆ ของบุคคลซึ่งเป็นที่น่าเชื่อถือกัน ในเมืองจีนก็เช่นขงจื้อเป็นต้น และในประเทศอื่นก็ยังมีอีก ซึ่งไม่ถึงกับเป็นศาสนา เพราะฉะนั้น จึงมีคำสั่งสอนของศาสนาต่าง ๆ ในโลก

ซึ่งมักจะแตกต่างกัน แม้ว่าในด้านสอนให้ทำดีทำชั่ว  
ทั่ว ๆ ไป คือ สอนให้รู้จักความดีความชั่ว รู้จักการ  
ทำดีทำชั่วทั่วไป คือให้ละชั่วทำดี อะไรเป็นดีอะไร  
เป็นชั่ว ก็ยังมีแสดงต่าง ๆ กัน และนอกจากนี้ก็ยัง  
มีแสดงถึงอดีตถึงอนาคตและปัจจุบันต่าง ๆ กันอีก  
เมื่อมาพิจารณาดูในแง่ของสัจจะคือความจริง เมื่อ  
เป็นสิ่งเดียวกัน แต่ว่าแสดงถึงสิ่งนั้น ๆ ต่างกัน ก็น่า  
จะคิดว่าความจริงเป็นอย่างไร เพราะว่าความจริงนั้น  
ถ้าเป็นสิ่งเดียว ก็ควรจะเป็นความจริงแต่เพียงสิ่งเดียว  
คือมีความจริงเพียงอย่างเดียวในสิ่งนั้น ฉะนั้น จึง  
จะต้องมีแสดงผิดแสดงถูก ใครจะแสดงผิดใครจะ  
แสดงถูก เมื่อเป็นเรื่องอดีตเป็นเรื่องอนาคต ก็เป็น  
เรื่องที่เมื่อต่างมีความเชื่อถือกันหลายฝ่าย การจะกล่าว  
หักล้างกันลงไปว่าใครผิดใครถูก แม้ว่าจะมีใครรู้จริง  
และกล่าวได้ก็ตาม ก็ย่อมเป็นที่ตั้งแห่งความทะเลาะ  
วิวาทบาดหมางกัน แม้ที่เป็นปัจจุบันเองที่แสดงต่างกัน  
ก็เช่นเดียวกัน แต่ว่าที่เป็นปัจจุบันนั้น ทุกคนสามารถ  
ที่จะรู้ได้ถ้าสิ่งนั้นอยู่ในวิสัยของปัญญาที่จะพึงรู้ได้  
ถ้าเป็นปัจจุบันที่พ้นวิสัยของปัญญาที่จะพึงรู้ได้ ผู้ที่



อ่อนปัญญานั้นก็รู้ไม่ได้ ฉะนั้น จึงควรจะทราบถึง  
ลักษณะของพระพุทธศาสนาว่าแสดงอย่างไรในท่าม  
กลางของสิ่งที่เป็นปัญหาเหล่านี้

## ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์

มีปัญหาอยู่ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือปัญหาที่  
พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ คือ ไม่ตรัสตอบแก้  
อีกอย่างหนึ่งคือปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์  
คือตรัสตอบแก้

ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์นั้น คือ  
เป็นปัญหาที่ถกเถียงกันในครั้งพุทธกาลที่มีอยู่ ๑๐ ข้อ  
ที่มักจะยกขึ้นอ้างถึงในพระสูตรทั้งหลาย ปัญหา  
๑๐ ข้อเหล่านี้ คือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด  
โลกไม่มีที่สุด ชีวะก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ชีวะเป็น  
อย่างอื่น สรีระเป็นอย่างอื่น ถัดจากตายไปตถาคตมีอยู่  
ถัดจากตายไปตถาคตไม่มี ถัดจากตายไปตถาคตมีด้วย  
ไม่มีด้วย ถัดจากตายไปตถาคตมีก็ไม่ใช่ไม่มีก็ไม่ใช่  
ปัญหาเหล่านี้ได้มีผู้มากราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระ  
พุทธเจ้าไม่ตรัสพยากรณ์就是不ตรัสตอบแก้

ในปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ พิจารณาดูความก็จะเห็นได้ว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับโลก โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด คือโลกนี้ยังยืนอยู่ตลอดไป หรือไม่ยังยืนอยู่ตลอดไป มีที่สุดหรือไม่มีที่สุด ก็สืบมาจากยังยืนหรือไม่ยังยืนดังกล่าวมานั้น ซึ่งได้มีอาจารย์หรือมีศาสนาแสดงไว้ต่าง ๆ กัน ดังในศาสนาที่บังเกิดขึ้นภายหลังพุทธกาลก็ดี ก่อนพุทธกาลก็ดี ได้มีแสดงถึงผู้สร้างโลก พรหมณ์หรือฮินดูก็มีแสดงถึงผู้สร้างโลก ศาสนาที่มีในภายหลังก็มีแสดงถึงผู้สร้างโลก ก็เป็นปัญหาเค้าเดียวกัน

เรื่องชีวะกับเรื่องสรีระก็เหมือนกัน ชีวะนั้นก็คือความเป็นอยู่หรือตัวชีวิต สรีระนั้นก็คือร่างกาย ตัวชีวะหรือชีวิต หรือตัวร่างกายนั้นเป็นอันเดียวกัน หรือว่าแยกกันอย่างไร ถ้าหากว่าชีวะหรือสรีระเป็นอย่างเดียวกัน สรีระแตกสลายคือตาย ชีวะก็ต้องดับ ถ้าหากว่าแยกกัน สรีระแตกสลาย ชีวะก็อาจจะไม่ดับ และชีวะหรือชีวิตนี้ก็รวมถึงอัตตาหรืออาตมัน อันเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องไปถึงตายเกิดตายสูญ

คราวนี้มาถึงปัญหาของตถาคต ตถาคตนั่นที่  
ใช้ทั่วไปก็หมายถึงพระพุทธเจ้าเอง ซึ่งตรัสเรียก  
พระองค์เองว่าตถาคต ถ้าหมายถึงองค์พระพุทธเจ้า  
เองก็มีปัญหาว่า ถัดจากที่ตายไปคือดับขันธ องค์  
ตถาคตมีหรือไม่มี หรือทั้งมีทั้งไม่มี หรือว่ามีก็ไม่ใช่  
ไม่มีก็ไม่ใช่ อีกอย่างหนึ่ง ตถาคตพระอาจารย์แสดง  
ว่าหมายถึงสัตว์ ดังที่เราเรียกว่าสัตว์โลกหรือหมู่สัตว์  
และคำว่าสัตว์นี้ก็มิได้หมายความว่าสัตว์เดียรัจฉาน  
ดังที่เราเรียกกันเท่านั้น แต่ว่าครอบคลุมทั้งมนุษย์  
ทั้งเดียรัจฉาน ทั้งเทพตามารพรหมทั้งหมด หรือแม้ว่า  
สัตว์นรกเปรตอสุรกายทั้งหมด ซึ่งยังมีความติดพัน  
เกี่ยวข้องอยู่กับโลกก็ชื่อว่าสัตว์ทั้งหมด สิ่งที่เรา  
เรียกว่าสัตว์นี้ถัดจากตายไปจะมีหรือไม่มี หรือว่าทั้งมีทั้งไม่มี  
หรือว่ามีก็ไม่ใช่ไม่มีก็ไม่ใช่ ก็เป็นปัญหาที่พูดถกเถียง  
กัน ได้มีผู้มากราบทูลถามถึงปัญหาเหล่านี้ พระองค์  
ไม่ตรัสพยากรณ์

ได้มีภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่ามาลุงกยะ<sup>๑</sup> ได้คิดว่า  
ข้อที่พระพุทธเจ้าไม่ตรัสพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ตนเอง

---

๑. จูฬมาลุงโกยวาทสูตร ม.ม. ๑๓/๑๔๗/๑๔๓

ไม่พอใจ ฉะนั้นก็คิดจะเข้าไปเฝ้ากราบทูลถาม และ  
คิดว่าถ้าตรัสพยากรณ์ตนก็จะบวชอยู่ต่อไป ถ้าไม่  
ตรัสพยากรณ์ก็จะลาสิกขา ท่านมาลุงกยะจึงได้เข้าไป  
เฝ้าและได้กราบทูลถามปัญหาเหล่านี้ และก็ได้กราบทูล  
ว่า ขอให้พระองค์ตรัสตอบ ถ้าทรงทราบก็ให้ตรัส  
ตอบแก่ ถ้าไม่ทรงทราบก็ให้ตรัสบอกตรง ๆ ว่าไม่  
ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ถ้าไม่ตรัสตอบแก่อะไรอย่างหนึ่ง  
ก็จะลาสิกขาคือสึกไป พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า พระองค์  
มิได้ทรงชักชวนให้ท่านมาลุงกยะเข้ามาบวชว่าถ้าเข้า  
มาบวชแล้วจะตรัสพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ และเมื่อ  
ท่านมาลุงกยะเข้ามาบวช ท่านมาลุงกยะเองก็มิได้  
ขอให้พระองค์ทรงรับรองว่าจะตรัสแก้ปัญหานี้  
ตนจึงจะบวช เพราะฉะนั้น ใครเล่าที่ เป็นผู้ขอร้อง  
และเป็นผู้รับรองในเรื่องนี้ และจะไปทวงเอาเรื่องนี้  
จากใครเล่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสต่อไปว่า ปัญหาที่  
พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์เหล่านี้ ก็เป็นปัญหาที่ไม่พึง  
ทรงพยากรณ์นั่นเอง ผู้ที่จะคิดคาดคั้นให้พระองค์  
ทรงพยากรณ์ก็จะตายเปล่า ไม่เป็นประโยชน์อะไร

## ทรงพยากรณ์เรื่องทุกข์และการแก้ทุกข์

ต่อจากนั้นพระองค์ก็ตรัสต่อไป โดยตรัสแสดงถึงปัญหาที่ทรงพยากรณ์แก้ไข โดยความก็คือเรื่องทุกข์และเรื่องแก้ทุกข์เป็นต้น ซึ่งเป็นไปอยู่ในปัจจุบัน อันเป็นปัญหาที่จะพึงแก้ไขในปัจจุบัน โดยตรัสยกเป็นข้ออุปมาขึ้นก่อน ว่าเหมือนอย่างว่ามีบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรที่มีพิษร้าย ญาติมิตรได้นำบุรุษที่ถูกยิงนั้นไปหาหมอผ่าตัด ถ้าหากว่าหมอผ่าตัดนั้นจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักยังไม่ผ่าตัดนำลูกศรนี้ออกเสียวยารักษา จนกว่าเราจะรู้ว่าบุรุษนั้นถูกใครยิง คนยิงนั้นเป็นใคร คนยิงนั้นชื่ออะไร โคตรสกุลอะไร คนยิงนั้นเป็นคนสูง เป็นคนดำ หรือเป็นคนท่ามกลาง คนยิงนั้นมีผิวดำ หรือผิวกว่า หรือผิวงด และคนยิงนั้นอยู่ที่ไหน บ้านไหน นิคมไหน นครไหน และลูกศรที่ยิงนั้นเล่าเป็นแบบลูกศรมีแฉ่งหรือเป็นแบบเกาทัณฑ์ สายที่ใช้ยิงเป็นสายที่ทำด้วยอะไร เหล่านี้เป็นต้น ถ้าหากว่าหมอผ่าตัดนั้นจะพึงกล่าวดังนี้ ให้สอบสวนกันกว่าไปถึงเรื่องคนยิงถึงเรื่องลูกศรเป็นต้นดังกล่าว

นั้น บุรุษผู้ถูกยิงด้วยลูกศรนั้นก็จะพึงตายเสียก่อน  
ที่จะรักษา

เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่ทรงพยากรณ์  
ปัญหาที่ไม่พึงพยากรณ์เหล่านี้ แต่ว่าพระองค์จะตรัส  
พยากรณ์ปัญหาที่พึงพยากรณ์ อันจะเป็นปัญหาที่  
แก้ทุกข์ถอนทุกข์ทั้งปวงได้ในปัจจุบัน คือ ชาติทุกข์  
ชราทุกข์ มรณทุกข์ ทุกข์คือโสกะ ความแค้นใจ  
ปริเทวะ ความคร่ำครวญรณฺจวนใจ ความไม่สบายกาย  
ไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ เพราะในปัญหาที่ไม่ทรง  
พยากรณ์เหล่านั้น แม้ว่าใครจะมีความเห็นอย่างไร  
ในปัญหาเหล่านั้น คือใครจะมีความเห็นว่าโลกเที่ยง  
ก็ตาม โลกไม่เที่ยงก็ตาม ก็คงมีชาติทุกข์ ชราทุกข์  
มรณทุกข์ โสกะ ปริเทวะ ดังกล่าวนั้นอยู่นั่นเอง จะมี  
ความเห็นอย่างไรก็ถอนทุกข์เหล่านี้ไม่ได้ พระองค์  
จึงต้องการที่จะแก้ปัญหาก็ถอนทุกข์เหล่านี้ได้ใน  
ปัจจุบันนี้แหละ ฉะนั้น ปัญหาที่ไม่ทรงพยากรณ์  
เหล่านั้นจึงเป็นปัญหาที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์  
ไม่เป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความ  
หน่ายความสันติจิตยินดี เพื่อความดับทุกข์ เพื่อความ

สงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้พร้อม เพื่อ  
นิพพานคือความดับ

แต่ว่าปัญหาที่ทรงพยากรณ์อันจะเป็นเครื่องแก้  
ทุกข์ในปัจจุบันนั้น ย่อมเป็นการแก้ที่ประกอบด้วย  
ประโยชน์ ที่เป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ ที่เป็นไป  
เพื่อความหน่าย เป็นไปเพื่อความสันติจิตใจยินดี เพื่อ  
ความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อ  
ความรู้พร้อม เพื่อนิพพานคือความดับ ปัญหาที่ทรง  
พยากรณ์นั้นก็คือปัญหาที่ทรงพยากรณ์ว่า นี่ทุกข์ นี่  
ทุกข์สมุทัย เหตุเกิดทุกข์ นี่ทุกข์นิโรธ ความดับทุกข์  
นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับ  
ทุกข์ ดังนี้

### ทรงแสดงปัจจุบันธรรม

ท่านมาลูกกษะได้ฟังพระพุทธภาษิตก็มีความ  
อภินันทินดีในภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เป็น  
อันว่าท่านก็พอใจในพระพุทธภาษิตที่ตรัสนี้ เพราะ  
ฉะนั้น พระสูตรนี้จึงเป็นพระสูตรที่แสดงลักษณะ

ของพุทธศาสนา ว่าพุทธศาสนานั้นไม่แสดงถึงเรื่องต่าง ๆ อันเป็นปัญหาที่ไม่ตรัสพยากรณ์ และปัญหาที่ไม่ตรัสพยากรณ์นี้ก็กล่าวได้ว่าเป็นปัญหาโลกแตกถึงจะตรัสพยากรณ์ไปก็ไม่มีใครที่จะไปตามรู้ได้ เช่นปัญหาว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ถึงแม้จะตรัสพยากรณ์ว่าอย่างไร ดังที่มีศาสดาหรือศาสนาก่อนพุทธศาสนาก็ตาม หลังก็ตาม ได้กล่าวเอาไว้ถึงเรื่องสร้างโลกต่าง ๆ ก็ไม่มีใครที่จะตามไปรู้ได้ ได้อย่างเดียวคือเชื่อหรือไม่เชื่อเท่านั้น และก็เป็นความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาคือความรู้ เชื่ออย่างเดียวยะเรียกว่าเชื่ออย่างหลับตาเชื่อก็ได้ เพราะไม่รู้ เชื่อด้วยศรัทธาในศาสดาผู้แสดงนั้นอย่างเดียวนั่น หรือไม่เช่นนั้นก็ไม่เชื่อเอาทีเดียว เพราะว่าไม่สามารถจะตามไปรู้ได้ และแม้ว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม ก็ไม่อาจจะแก้ทุกข์อะไรได้ที่เป็นปัจจุบันดังกล่าว ก็คงยังมีความทุกข์อยู่นั่นเอง แก้ไขไม่ได้ และหากทรงแสดงไปก็อาจจะเป็นที่ตั้งแห่งความวิวาทขัดแย้งแก่บรรดาผู้แสดงอื่น ๆ ที่ต่างก็แสดงกันไปต่าง ๆ และก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร ยิ่ง



เพิ่มความทุกข์เข้าไปอีกเพราะความวิวาทขัดแย้งนั้น เพราะฉะนั้น พระองค์จึงได้ตัดประเด็นเสียทีเดียว คือ ไม่แสดงไม่แก้ไข การที่ไม่แสดงนั้นก็มีความหมายว่าไม่เข้าไปพาดพิงเกี่ยวข้องถึงทั้งในด้านรับรองทั้งในด้านปฏิเสธ แปลว่านอกเรื่องที่จะยกขึ้นมาวินิจฉัยว่าอย่างไร เพราะว่าในปัจจุบันนี้ทุก ๆ คนต่างก็เพียบกันด้วยความทุกข์ต่าง ๆ อยู่แล้ว มีชาติทุกข์ ชราทุกข์ มรณทุกข์ มีโสกะ ความโสก ปริเทวะ ความคร่ำครวญ รำพันร่ำจวนใจ ทุกขะ ความไม่สบายกาย โทมนัสสะ ความไม่สบายใจ อุปายาส ความคับแค้นใจ ความประจวบกับสัตว์และสังขารที่ไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสัตว์และสังขารที่เป็นที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง และกล่าวโดยย่อขันธเป็นที่ยึดถือทั้ง ๕ ประการเป็นทุกข์ ดังที่เราสวดกันอยู่ต่างก็มีทุกข์กันอยู่เต็มเปี่ยมไปแล้วในปัจจุบัน จึงเหมือนอย่างว่าทุกคนเป็นบุรุษถูกยิงด้วยลูกศร ถูกลูกศรเสียบใจกันอยู่เสียบกายกันอยู่

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าซึ่งเปรียบเหมือน  
อย่างหมอที่ผ่าตัดลูกศร พระองค์ก็มีหน้าที่ที่จะผ่าตัด

เอาลูกศรออกโดยเร็ว เพื่อให้ดับทุกข์อันเกิดจากลูกศร  
เสียบแทงนั้นได้ ไม่จำเป็นจะต้องเสียเวลาไปสอบค้น  
ว่าใครยิง คนยิงชื่ออะไร เป็นต้น หรือว่าลูกศรที่ยิงนั้น  
ทำด้วยอะไร สายธนูนั้นทำด้วยอะไร เหล่านี้เป็นต้น  
เป็นการเสียเวลาและไม่เกิดประโยชน์อะไร หน้าที่  
ของพระองค์ก็คือผ่าตัดเอาลูกศรออก เพราะฉะนั้น  
จึงได้ทรงแสดงธรรมเป็นการผ่าตัดลูกศร ชี้ให้เห็น  
ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้  
ถึงความดับทุกข์ คำสั่งสอนที่ทรงพยากรณ์นี้ก็คือ  
อริยสัจทั้ง ๔ ซึ่งเป็นปัจจุบันธรรม ธรรมที่เป็นปัจจุบัน



## การพยากรณ์ปัญหาของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาที่ไม่ควรหรือไม่พึงพยากรณ์ ทรงพยากรณ์แต่ปัญหาที่ควรพยากรณ์ คำว่าพยากรณ์นั้น เดียวนี้ภาษาไทยก็นำมาใช้เหมือนกัน เช่น หมอดูพยากรณ์ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ แต่ที่นำมาใช้สำหรับพระพุทธเจ้าในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่าพระพุทธเจ้าเป็นหมอดู แต่พยากรณ์ของพระพุทธเจ้านั้นหมายความว่าทรงกระทำให้แจ้ง ถ้าเป็นปัญหามากก็ทรงตอบปัญหานั้นให้แจ้งชัด และก็ทรงตอบให้แจ้งชัดด้วยพระญาณที่หยั่งรู้ ไม่ใช่ด้วยตำรา ส่วนหมอดูที่พยากรณ์นั้นก็พยากรณ์ไปตาม

ตำราพยากรณ์ เพราะหมอดูก็ไม่มีญาณหยั่งรู้เหมือนกัน  
วินิจฉัยก็ว่าไปตามตำราพยากรณ์ แต่พระพุทธเจ้านั้น  
ทรงพยากรณ์คือกระทำให้แจ่ม ทรงตอบให้แจ่มแจ่ม  
ชัดเจน ทรงแสดงให้แจ่มแจ่มชัดเจนด้วยพระญาณคือ  
ความหยั่งรู้ คำว่าพยากรณ์นั้นก็ให้มีใช้ในพุทธ-  
ศาสนา ดังที่ได้แสดงถึงเรื่องนี้ และข้อที่ทรงพยากรณ์  
นั้นที่ท่านแสดงไว้ในพระสูตร เกี่ยวกับท่านมาลุงกยะ  
นี้ก็แสดงไว้ว่าทรงพยากรณ์คือกระทำให้แจ่มแจ่ม ตอบ  
ให้แจ่มแจ่ม แสดงให้แจ่มแจ่มในข้อว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุ  
เกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ทางปฏิบัติให้ถึงความดับ  
ทุกข์ ในพระสูตรนี้ไม่ได้ใช้คำว่า อริยสัจ หรืออริยสัจจะ  
แต่ว่าโดยปกตินั้นเมื่อเป็นหมวดธรรม ๔ ข้อนี้ ก็มักจะ  
พูดว่าอริยสัจทั้งที่เดียว แต่สำหรับที่แสดงในพระสูตร  
นั้น บางแห่งท่านก็ใช้คำว่าอริยสัจ บางแห่งท่านก็ไม่ได้  
ใช้คำนี้

## ปัญหาของสัตว์โลก

คราวนี้มาพิจารณาดูว่า ทั้ง ๔ ข้อนี้มาเกี่ยวกับ  
อุปมาว่าพระพุทธเจ้าเป็นเหมือนดังหมอผ่าตัดอย่างไร

ซึ่งตามอุปมานั้นคนไข้ที่ญาติมิตรนำไปหาหมอผ่าตัด  
เป็นคนไข้ที่ถูกลูกศรยิงกำลังต้องบาดเจ็บ เรียกว่า  
อาการปางตายกันทีเดียว และเมื่อจะเป็นข้ออุปไมย  
คือว่าเป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ หรือบุคคลที่ถูกเปรียบ  
เทียบ ก็จะต้องหมายถึงบุคคลทั่วไปทั้งหลายในโลก  
ซึ่งเป็นผู้ที่ถูกลูกศรเสียบแทงกันอยู่แล้ว เรียกว่ามี  
อาการปางตายกันอยู่แล้ว

คราวนี้ในข้ออุปมานั้นก็ได้กล่าวถึงว่า ถ้าหมอ  
ผ่าตัดจะได้ถามสอบสวนถึงคนยิง ถึงลูกศรที่ใช้ยิง  
เพื่อให้ทราบรายละเอียดต่าง ๆ เสียก่อน แล้วจึงจะ  
ลงมือรักษาก็ออมจะไม่ทันการ คนไข้นั้นก็น่าจะต้อง  
ถึงแก่ความตายเสียก่อนก็ได้ หรืออาการก็จะมากขึ้น  
ยากแก่การที่จะเยียวยารักษา ฉะนั้น หน้าทีของหมอ  
ผ่าตัดก็ไม่ต้องมัวชักช้าได้ถามสอบสวน หมอควรที่  
จะต้องรีบผ่าตัดนำลูกศรออกทันที นี่เป็นอุปมา

ที่นี้ข้ออุปไมยคือสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ ก็มาถึง  
บุคคลและสัตว์ทั้งหลายเรียกว่าสัตว์โลกทั่ว ๆ ไปนั้น  
ก็เท่ากับว่าเป็นคนที่ถูกลูกศรเสียบด้วยกันทั้งนั้น มี  
อาการปางตายอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น หน้าทีของ

พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเสมือนหมอผ่าตัดนั้น ก็จะต้อง  
ทรงรีบเย็บยารักษาทันที ไม่ต้องมัวไปสอบสวน  
ไต่ถามถึงรายละเอียดต่าง ๆ ก็มาถึงเรื่องปัญหาโลก  
แตก ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ๑๐ ข้อนั้น เพราะฉะนั้น  
จึงไม่ทรงพยากรณ์ให้ชักช้า จึงได้ตรัสปฏิเสธไม่ทรง  
พยากรณ์ และได้ตรัสรับรองในข้อที่ทรงพยากรณ์ว่า  
นี้ทุกข์ นี่เหตุแห่งทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ทางปฏิบัติ  
ให้ถึงความดับทุกข์ จึงเป็นข้อที่ควรจะทำความเข้าใจ  
ว่าบัดนี้ทุก ๆ บุคคลกำลังถูกลูกศรเสียบแทงกันอยู่  
อาการปางตายด้วยกันทั้งหมดหรือ

ในข้อนี้จึงควรจะทราบลักษณะพระพุทธศาสนา  
ว่าเป็นจริงอย่างนั้น ทุก ๆ คนในบัดนี้ซึ่งเป็นสามัญชน  
สามัญสัตว์นั้นก็กำลังถูกลูกศรเสียบแทงกันอยู่ทั้งนั้น  
และมีอาการปางตายด้วยกันทั้งนั้น

### ค้นหา—ลูกศรเสียบแทงใจ

อะไรเป็นลูกศรเสียบแทง และเสียบแทงอะไร  
โดยปริยายคือทางอันหนึ่งที่ท่านยกขึ้นแสดงไว้ ลูกศร  
เสียบแทงนั้นก็คือค้นหา ความดิ้นรนทะยานอยาก

ของใจ และเสียบแทงอะไร ก็คือเสียบแทงจิตใจ ต่าง  
มีค้นหาเสียบแทงจิตใจอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ดังที่ได้  
ตรัสแจกเอาไว้เป็นกามค้นหา ความดิ้นรนปรารถนา  
ไปในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่า  
รักใคร่ปรารถนาพอใจบ้าง ภาวค้นหา ความดิ้นรน  
ทะยานอยากไปในภพ คือความอยากเป็นนั่นเป็นนี่  
ต่าง ๆ บ้าง วิภวค้นหา คือความดิ้นรนทะยานอยาก  
ไปในวิภพ คือความไม่เป็นนั่นเป็นนี่ คือต้องการให้  
สิ่งที่ไม่พอใจอยากจะได้ไม่พอใจอยากจะเป็นสิ้นไป  
หมดไป นี่ยกขึ้นมาเพียงข้อเดียว แต่อันที่จริงนั้น  
กิเลสที่เป็นเครื่องเสียบแทงจิตจำแนกออกไปเป็น  
อาการต่าง ๆ อีกมากมาย แต่ว่าเอาข้อเดียวเท่านั้นก่อน  
นี่เป็นลูกศรที่เสียบแทงจิตใจบุคคลอยู่

และที่ว่ามีอาการปางตายนั้นก็เป็นอย่างนั้น  
ก็เพราะว่ายังต้องถูกความทุกข์ต่าง ๆ ครอบงำอยู่  
ตลอดเวลา ดังที่ตรัสชี้ไว้ในทุกขสัจจะ สภาพที่จริง  
คือทุกข์นั้นแหละ ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์  
ความตายเป็นทุกข์ เรียกว่าต้องเกิด ต้องแก่ ต้องตาย  
ซึ่งเป็นธรรมดาของชีวิตสังขาร และยังต้องประสบ

ทุกข์ทางจิตใจอีกมาก เป็นความแค้นใจ เป็นความ  
คร่ำครวญไม่สบายกายไม่สบายใจ ความไม่สบาย  
กายนี้ก็รวมเอาอาพาธเจ็บป่วยต่าง ๆ เข้าด้วย ความ  
ไม่สบายใจความคับแค้นใจ รวมเข้าก็เป็นความประจวบ  
กับสัตว์ สังขารที่ไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจาก  
สัตว์สังขารที่เป็นที่รัก รวมเข้าก็เป็นความปรารถนา  
ไม่ได้สมหวัง และเมื่อรวมเข้าอีกก็รวมอยู่ในขั้นเป็น  
ที่ยึดถือทั้ง ๕ ประการนี้ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร  
วิญญาณ ซึ่งอันนี้ก็ต้องศึกษาให้เข้าใจให้ชัดเจนกัน  
ต่อไป

## นิพพาน—ความสันตันทา

ก็แปลว่าต้องอยู่ในอาการที่ปางตายด้วยกัน  
ทั้งนั้น ต้องเป็นทุกข์อยู่ด้วยเกิด แล้วก็แก่ แล้วก็ไม่  
สบายกายไม่สบายจิตใจต่าง ๆ ต้องพบกับสิ่งที่ไม่ชอบ  
ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่ชอบ ปรารถนาไม่ได้สมหวัง  
ต่าง ๆ รวมเข้าก็ต้องมีขั้น ๕ ย่อเป็นกายใจนี้เอง  
เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าอยู่ในอาการปางตายด้วยกัน  
ทั้งนั้น และก็ต้องแก่ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น และ



ชีวิตก็ดำเนินไปสู่ความแก่ความตายอยู่ตลอดเวลาไม่มี  
หยุด เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงเป็นหมอ  
ถอนลูกศร ผ่าตัดลูกศร ด้วยใช้เครื่องมือก็คือมีดผ่าตัด  
อันได้แก่ปัญญา โดยตรัสเทศนาสั่งสอนให้ทุกคนได้  
เข้าถึงสัจจะที่เป็นตัวความจริง ก็รวมอยู่ในเรื่องของ  
ความจริงความดีความงามที่จักกล่าวต่อไป และ  
ปัญญานี้เองที่บังเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคล ก็จะผ่าตัด  
ถอนลูกศรคือตัดหาออกจากจิตใจได้ และเมื่อถอน  
ตัดหาคือลูกศรออกจากจิตใจได้ด้วยปัญญาแล้ว ทุกข์  
ก็จะดับไปหมด บุคคลก็จะเป็นผู้ที่พ้นทุกข์ เพราะว่า  
ถอนลูกศรออกจากจิตใจได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียก  
ธรรมหรือสภาพธรรมที่จิตใจถอนลูกศรออกได้แล้ว  
แปลว่าสิ้นตัดหาหมดแล้ว และก็สิ้นทุกข์หมดแล้ว  
ว่านิพพาน อันเป็นธรรมที่มุ่งจะบรรลุสำหรับพระพุทธ  
ศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน และพระพุทธเจ้า  
เองก็ได้ทรงค้นคว้าด้วยพระองค์เองจนได้ปัญญา เป็น  
มีดผ่าตัดถอนลูกศรออกจากพระหทัยของพระองค์  
เองได้แล้ว สิ้นตัดหาแล้วก็สิ้นทุกข์ด้วยประการทั้ง  
ปวงแล้ว ทรงบรรลุนิพพานแล้ว เพราะฉะนั้น จึงมา

ทรงสั่งสอนเพื่อที่จะโปรดสัตว์โลกที่กำลังถูกลูกศร  
เสียบแทงใจอยู่นี้ ให้ได้ปัญญาที่จะถอนลูกศรออก  
แล้วก็พ้นทุกข์อย่างพระองค์บ้าง นี่เป็นพระมหา-  
กรุณา เป็นพระมหากรุณาจริง ๆ เพราะรู้สึคว่ามันเป็น  
ทุกข์ และก็กำลังถูกลูกศรเสียบแทงใจอยู่ เพราะฉะนั้น  
ท่านจึงอธิบายคำของนิพพาน ว่าออกจากวานะ ภาษา  
สันสกฤตว่านิรวาณะ ภาษาบาลีว่านิพพาน เป็นคำเดียว  
กัน วาณะนั้น แปลว่าเครื่องเสียบแทง แปลว่าลูกศร  
นิรวาณะ แปลว่าออกจากเครื่องเสียบแทง ออกจาก  
ลูกศรคือถอนลูกศรเสียได้ไม่มีลูกศรเสียบใจ

เพราะฉะนั้น ก็ให้เข้าใจคำว่านิพพานง่าย ๆ  
ดังนี้ว่า ที่ว่าเป็นนิพพานนั้นก็ถือว่า สภาพธรรมของ  
จิตใจที่ถอนวานะคือลูกศรอันเป็นเครื่องเสียบแทง  
ของจิตใจได้แล้ว ออกจากเครื่องเสียบแทง ออกจาก  
ลูกศรได้แล้ว ไม่มีลูกศร ไม่มีเครื่องเสียบแทงจิตใจ  
เพราะฉะนั้นจึงเป็นอิสระเสรี มีความสบายคล่อง  
ตัว เป็นสุข ไม่ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อน พ้นทุกข์ด้วย  
ประการทั้งปวง พ้นจากอาการปางตาย อาการที่เป็น  
ทุกข์ทั้งหลายหมดสิ้น

## ปัญญาเครื่องถอนลูกศรหรือตัณหา

เพราะฉะนั้น นิพพานมิได้อยู่ที่ไหน แต่ว่าอยู่ที่ถอนลูกศรออกจากจิตใจนี้แหละ ก็ด้วยปัญญาที่พระพุทธเจ้าได้ประทานให้จากการสั่งสอน พระปัญญานี้แหละช่วยผ่าตัดเอาตัณหาที่เป็นลูกศรเสียบใจออกได้ก็พ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นกิจของพระพุทธเจ้าที่จะทรงปฏิบัติหน้าที่อันนี้ ซึ่งจะต้องรีบกระทำ และพระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติหน้าที่นี้เป็นเวลาถึง ๔๕ ปี หน้าที่เป็นหมอถอนลูกศรนี้แหละ ทรงแสดงธรรมสั่งสอนก็เป็นการประทานปัญญาอันเป็นมีดผ่าตัด เพื่อให้ผ่าตัดลูกศรถอนลูกศรออกจากจิตใจของตนเอง และเมื่อเป็นดังนี้ก็นำเข้าสู่รูปใน ๔ ข้อนั้นได้

ทุกข์ ก็คือว่าอาการเป็นทุกข์ถึงปางตาย นี่เป็นตัวทุกข์ทั้งทางกายทั้งทางจิตใจที่โลกต้องพบอยู่ตลอดเวลา ที่บุคคลทุก ๆ คนต้องพบอยู่ตลอดเวลา และสิ่งที่เป็​น​ลูก​ศร​นั้น​ก็​คือ ตัณหา ซึ่งเป็นตัวทุกข์สมุทัย เหตุเกิดทุกข์ และก็ถอนลูกศรเสียได้ก็เป็นความดับทุกข์ หรือทุกข์นิโรธ และมีดสำหรับที่จะผ่าตัดพร้อม

กับอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็คือมรรคมืองค์ ๘ อันเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อันมิดที่จะผ่าตัดนั้นก็ขอให้เข้าใจว่า ก็จะต้องมีตัวมิดที่ส่วนหนึ่งคมผ่าตัดได้ และก็ต้องมีส่วนของเหล็กอันประกอปกันอยู่ที่เป็นสันของมิดเป็นส่วนของมิด เพราะว่าความคมที่สำหรับผ่าตัดนั้นจะอยู่อย่างเดียวไม่ได้ แล้วก็ต้องมีด้ามมิด เหล่านี้เป็นอุปกรณ์ของมิดสำหรับที่จะผ่าตัดลูกศรที่เสียบแทงจิตใจ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้จำแนกสำหรับที่จะทรงผ่าตัดสะดวกก็คือ มรรคมืองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ นี่คือเป็นตัวคม และก็ยังมีส่วนประกอปกอื่นของมิด เช่นว่า สันมิด ด้ามมิด อะไรเหล่านี้ ก็ได้แก่สัมมามาจา เจริจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาวายามะ เพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกได้ชอบ สัมมาสมาธิ สมาธิตั้งใจมั่นชอบ รวมเข้าเป็นมิดเล่มเดียว ส่วนที่คมสำหรับผ่าตัดจริง ๆ ก็คือ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะซึ่งเป็นตัวปัญญา ซึ่งจะต้องประกอไปด้วยเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังที่กล่าว

มานี้จึงจะใช้ได้ ทรงจำแนกไว้ดังนี้สำหรับที่ทุกคน  
จะปฏิบัติได้สะดวก แต่แล้วก็ต้องรวมเป็นมีดเล่มเดียว  
กัน ใช้สำหรับที่จะผ่าตัดจิตใจ ถอนเอาลูกศรออกจาก  
จิตใจ

และการปฏิบัติในมรรคมืองค์ ๘ นี้ก็ปฏิบัติไป  
โดยลำดับ ก็เป็นการรักษาเยียวยาการถอนลูกศรออก  
จากจิตใจไปโดยลำดับ เพราะว่าที่แรกนั้น จะถอน  
พรวดออกไปจากจิตใจทีเดียวย่อมไม่ได้ ก็จะต้องมี  
วิธีขั้นตอนของการผ่าตัดไปตั้งแต่ต้น แล้วก็ค่อย ๆ  
ถอนออก จนถึงถอนได้หมดสิ้น แล้วก็รักษาเยียวยา  
แก้ไขแผลให้หาย เหล่านี้เป็นขั้นตอนของการรักษา  
ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ปฏิบัติหน้าที่รักษาโรคทางจิตใจนี้ได้  
อย่างสมบูรณ์ แล้วก็ทรงกระทำทันที ไม่เสียเวลาไป  
ทรงแสดงเรื่องโน้นเรื่องนี้อะไรต่าง ๆ หน้าที่ของ  
พระองค์ก็ต้องรีบทำดังนี้ และรีบช่วยให้บุคคลพ้นจาก  
ความพ้นทุกข์ทันที ได้ทรงปฏิบัติอยู่เป็นเวลาถึง ๔๕ ปี  
รวมเข้าก็ในข้อนี้เท่านั้น



## ญาณในอริยสัจ ๔

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๔ บท คือ ๑. ทุกข์ ๒. ทุกขสมุทัย เหตุเกิดทุกข์ ๓. ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือมรรคทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ได้ เรียกกันว่าอริยสัจ ก็เรียกตามพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ในปฐมเทศนา คือเทศนาที่แรกของพระองค์ที่ตรัสว่าพระตถาคตคือพระองค์ได้เว้นทางสุดโต่ง ๒ ทาง คือ ทางกามสุขัลลิกานุโยค ความประกอบพัวพันอยู่ด้วยความสุขสดชื่นในกาม และทางอัตตกิลมณานุโยค ทางทรมานตนให้ลำบาก ได้ทรงปฏิบัติอยู่ใน ๒๔

ทางอันเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติอันเป็นหนทางกลาง ไม่เกี่ยวข้องด้วยทางสุดโต่งทั้ง ๒ นั้น ก็คือ มรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นที่สุด จึงได้ทรงเกิดญาณคือความหยั่งรู้ขึ้นในอริยสัจทั้ง ๔ คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และมรรค หรือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ญาณคือความหยั่งรู้ที่บังเกิดขึ้นแก่พระองค์นั้น เป็นญาณที่บังเกิดขึ้นในธรรมที่มีได้เคยสดับแล้วมาก่อน ก็คืออริยสัจทั้ง ๔ ดังกล่าว โดยมีวนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒

## · สัจญาณ

มีวนรอบ ๓ ก็คือวนรอบในสัจจะทั้ง ๔ นี้ โดยเป็นสัจจญาณคือความหยั่งรู้ว่าจริง ก้อนี่เป็นทุกข์จริง นี่เป็นทุกขสมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์จริง นี่เป็นทุกขนิโรธคือความดับทุกข์จริง นี่เป็นมรรคคือทางดับทุกข์จริง

ข้อที่ว่าเป็นทุกข์จริงก็คือว่า ความเกิดเป็น  
ทุกข์จริง ความแก่เป็นทุกข์จริง ความตายเป็นทุกข์  
จริง ความโศกคือความแค้นใจ ความปริเทวะคือความ  
ร่ำจวนคร่ำครวญใจ ทุกขะคือความไม่สบายกาย  
โหม่นสสะคือความไม่สบายใจ อุปายาสะความคับแค้น  
ใจ เป็นทุกข์จริง ความประจวบกับสิ่งคือสัตว์และ  
สังขารไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์จริง ความพลัดพรากจาก  
สัตว์และสังขารที่เป็นที่รักเป็นทุกข์จริง ความปรารถนา  
มิได้สมหวังเป็นทุกข์จริง และกล่าวโดยย่อ ชันธ์เป็นที่  
ยึดถือทั้ง ๕ ประการ คือ รูปชันธ์ กองรูป เวทนาชันธ์  
กองเวทนา สัญญาชันธ์ กองสัญญา สังขารชันธ์  
กองสังขาร วิญญาณชันธ์ กองวิญญาณ เป็นทุกข์  
จริง

ทุกขสมุทัยเหตุเกิดทุกข์นั้นก็คือตัณหาความ  
ดิ้นรนทะยานอยาก อันประกอบด้วยนันทิคือความ  
เพลิน ราคะคือความติดใจยินดี เพลิดเพลินยินดียิ่งใน  
อารมณ์นั้น ๆ จำแนกออกเป็นสามตัณหา ความดิ้นรน  
ทะยานอยากไปในสาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏ-  
ฐัพพะ ที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจ ภาวตัณหา ความ



ดิ้นรนทะยานอยากไปในภพคือความเป็นนั้นเป็นนี่  
วิภวตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากไปในความไม่  
เป็นนั้นไม่เป็นนี่ นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์จริง

ดับตัณหาเสียได้ทุกข์ดับไปหมด นี่เป็นความ  
ดับทุกข์จริง

มรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ  
ดังกล่าวเป็นต้นนั้น เป็นมรรคคือทางปฏิบัติให้ถึงความ  
ดับทุกข์จริง

พระญาณคือความหยั่งรู้ว่า นี่เป็นทุกข์จริง นี่  
เป็นเหตุเกิดทุกข์จริง นี่เป็นความดับทุกข์จริง นี่เป็น  
ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์จริง นี่เป็นสังจญาณ  
นี้เกี่ยวไปในสัจจะทั้ง ๔ รอบหนึ่ง

## กิจจญาณ

กิจจญาณ ความหยั่งรู้ในกิจคือข้อที่พึงกระทำ  
ได้เกิดพระญาณคือความหยั่งรู้ขึ้นว่า ทุกข์เป็นข้อที่  
พึงกำหนดรู้อันเรียกว่าปริณญา สมุทัยเป็นข้อที่ควรละ  
อันเรียกว่าปหานะ ความดับทุกข์เป็นข้อที่พึงกระทำ  
ให้แจ้งอันเรียกว่าสังนิกรรมะ มรรคคือข้อที่ควรอบรม

ปฏิบัติให้มีขึ้นให้เป็นขึ้นอันเรียกว่าภาวนา นี่เป็นกิจ  
ที่พึงกระทำในสังขะทั้ง ๔ เรียกว่ากิจจญาณ

## กตญาณ

และกตญาณ คือความหยั่งรู้กิจทั้ง ๔ นั้นว่า  
ได้กระทำแล้ว คือว่าทุกข์นั้นพระองค์ก็ได้ทรงกำหนด  
รู้แล้ว สมุทัยคือต้นหาพระองค์ก็ทรงละได้แล้ว นิโรธ  
คือความดับทุกข์พระองค์ก็ทรงกระทำให้แจ้งแล้ว  
มรรคพระองค์ก็ได้ทรงปฏิบัติทำให้มีให้เป็นขึ้นครบ  
ถ้วนแล้ว เรียวกตญาณ ญาณคือความหยั่งรู้ว่ากิจ  
ได้กระทำเสร็จแล้ว

เพราะฉะนั้น พระญาณทั้ง ๓ คือ สังขญาณ  
กิจจญาณ กตญาณ ในอริยสัจทั้ง ๔ รวมเข้าก็เป็น  
อาการ ๑๒ จึงเรียกว่ามีวนรอบ ๓ อาการ ๑๒ วนรอบ  
ไปโดยเป็นสังขญาณ กิจจญาณ และกตญาณในอริยสัจ  
ทั้ง ๔ ก็เป็น ๑๒ เรียกว่ามีอาการ ๑๒ พระญาณที่มี  
วนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ นี้บังเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน  
เพราะเหตุที่พระองค์ได้บรรลุพระญาณคือความหยั่งรู้  
ซึ่งมีวนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ นี้ ในอริยสัจทั้ง ๔ สมบูรณ์

จึงได้ทรงปฐิณญาพระองค์ว่าได้ตรัสรู้อภิสัมโพธิคือ  
ความตรัสรู้ยังเป็นยอดเยี่ยมแล้ว พระองค์สิ้นชาติแล้ว  
พรหมจรรย์พระองค์ได้อยู่จบแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึง  
กระทำเพื่อที่จะเป็นอย่างนี้อีก ก็เป็นอันว่าพระองค์  
ได้ตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า

## อธิบายอริยสัจ

นี้เป็นเนื้อความในปฐมเทศนาที่พระองค์แสดง  
ที่แรก เพราะฉะนั้น ข้อความทั้ง ๔ บทนี้จึงได้เรียกว่า  
อริยสัจตามที่พระองค์ได้ทรงเรียกในปฐมเทศนานั้น

คำว่าอริยะนั้น แปลกันว่าประเสริฐ แปลกัน  
ว่าเจริญ เดิมก็ใช้เป็นชื่อของเผ่าพันธุ์ ดังที่มีแสดงใน  
พุทธประวัติตอนที่แสดงประวัติของประเทศอินเดีย  
คือชมพูทวีปในครั้งนั้น ว่าเดิมเป็นเผ่าพวกมิลักกะ  
หรือทัสสย และต่อมาได้มีชนเผ่าอริยะหรือเรียกเป็น  
ภาษาสันสกฤตว่าอารยะได้อพยพเข้ามาอยู่ โดยที่  
พวกอริยะหรืออารย่นี้มีความเจริญกว่า พวกทัสสย  
หรือมิลักกะก็ต้องกลายเป็นทาสไป พวกอริยะหรือ

อาริยะก็ได้เป็นผู้ปกครองประเทศสืบต่อมา เดิม  
เป็นชื่อของเผ่าพันธุ์ที่มีความเจริญดังที่แสดงมา และ  
เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ก็ได้ตรัสเรียกสัจจะคือ  
ความจริงที่พระองค์ได้ตรัสรู้ทั้ง ๔ บทนั้นว่าอริยสัจ  
ในปฐมเทศนา เพราะฉะนั้น พระอาจารย์จึงได้แปล  
คำว่าอริยสัจไว้ว่า สัจจะที่พระอริยะทั้งหลายมีพระ-  
พุทธเจ้าเป็นต้นได้รู้แจ้งแทงตลอด คือได้ตรัสรู้สัจจะ  
ของบุคคลผู้เป็นอริยะ หรือของพระตถาคตผู้เป็นอริยะ  
สัจจะที่ทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ เพราะว่าเป็น  
สัจจะที่พระอริยะทั้งหลายได้ตรัสรู้ สัจจะที่เป็นอริยะ  
เอง คือความหมายว่าเป็นสัจจะที่แท้ เป็นสัจจะที่ไม่ผิด  
เป็นสัจจะที่กล่าวไม่ผิด เป็นสัจจะที่ไม่เป็นอย่างอื่น  
คือเป็นจริงอยู่โดยแท้จริง ไม่มีที่จะเปลี่ยนแปลงไป  
เป็นอย่างอื่น พระอาจารย์ได้อธิบายคำแปลไว้ดังนี้

หากจะพิจารณา ดูถ้าแปลว่าสัจจะที่พระอริยะ  
ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นตรัสรู้ หรือว่าสัจจะ  
ของพระตถาคตพุทธเจ้าผู้เป็นอริยะ หรือว่าสัจจะที่  
ให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ เพราะพระอริยะเหล่านั้น  
ตรัสรู้ ก็เข้าใจ พิจารณาดูก็ไม่ขัดข้อง

แต่คำแปลที่ว่าสัจจะเป็นอริยะเอง ถ้าอธิบาย  
อย่างที่ท่านอธิบายว่า ที่เป็นอริยะเองนั้น อริยะในคำนี้  
หมายถึงจริงแท้ไม่ผิด ไม่มีที่จะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น  
ก็เข้าใจ แต่ว่าถ้าแปลว่าเจริญ แปลว่าประเสริฐ ก็น่าคิด  
เหมือนกัน ว่าสำหรับความดับทุกข์และสำหรับมรรค  
นั้นก็เป็นอย่างอื่นว่าเจริญประเสริฐจริง แต่ว่าตัวทุกข์กับ  
ตัวสมุทัยนั้นเจริญประเสริฐได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น จึงน่าจะทำความเข้าใจได้ ว่าจะ  
ต้องอธิบายอย่างที่ท่านอธิบายคือสัจจะเป็นอริยะเอง  
อริยะเองในที่นี้ก็ต้องหมายความว่าจริงแท้แน่นอน  
ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ไม่ได้หมายความว่า  
ประเสริฐเจริญ แต่หากว่าจะหมายความว่าประเสริฐ  
เจริญก็ต้องเข้าใจ ว่าเพราะเป็นสัจจะที่บังเกิดขึ้น  
ในญาณคือความหยั่งรู้ที่เป็นตัวปัญญา ดังที่ตรัสแสดง  
ไว้ในปฐมเทศนาว่าเป็นสัจจะที่บังเกิดขึ้นในความตรัสรู้  
ของพระพุทธเจ้า ว่าข้อนี้จริง คือ เป็นทุกข์จริง เป็น  
สมุทัยจริง เป็นนิโรธจริง เป็นมรรคจริง และทุกข์เป็น  
ข้อที่ควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็นข้อที่ควรละ นิโรธเป็น  
ข้อที่ควรกระทำให้แจ้ง มรรคเป็นข้อที่ควรปฏิบัติอบรม

ให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น และทุกข์พระองค์ก็ได้กำหนดรู้แล้ว  
สมุทัยพระองค์ละได้แล้ว นิโรธพระองค์ได้กระทำให้  
แจ้งแล้ว มรรคพระองค์ได้ปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นแล้ว  
ที่ปรากฏในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าดังนี้ เพราะ  
ฉะนั้น จึงเป็นอริยสัจ

ฉะนั้น ทุกข์ที่จะเป็นอริยสัจนั้น จะต้องเป็น  
ทุกข์ที่ได้ปัญญาหยั่งรู้ ว่าเป็นทุกข์จริง ทุกข์เป็นข้อที่  
ควรกำหนดรู้ และทุกข์เป็นข้อที่กำหนดรู้แล้ว สมุทัย  
ก็เหมือนกัน จะเป็นอริยสัจขึ้นก็เพราะได้ปัญญาหยั่งรู้  
ว่าเป็นสมุทัยจริง สมุทัยควรละ และสมุทัยละได้แล้ว  
นิโรธก็เหมือนกัน จะเป็นอริยสัจก็เพราะได้มีปัญญา  
หยั่งรู้ ว่าเป็นนิโรธเป็นความดับทุกข์จริง นิโรธเป็นข้อที่  
ควรกระทำให้แจ้ง นิโรธเป็นข้อที่กระทำให้แจ้งแล้ว  
มรรคก็เหมือนกัน จะเป็นอริยสัจก็เพราะบังเกิดขึ้น  
ในญาณปัญญาที่หยั่งรู้ ว่าเป็นมรรค มรรคควรปฏิบัติ  
อบรมให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น มรรคเป็นข้อที่ปฏิบัติอบรม  
ให้มีขึ้นแล้วให้เป็นขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น จึงเป็นอริยสัจ  
จะแปลว่าเป็นสัจจะที่เจริญที่ประเสริฐก็คงได้เหมือน  
กัน อันหมายถึงว่าเป็นอริยสัจในปัญญาที่ตรัสรู้ของ

พระผู้รู้ดังกล่าวนั้น

ถ้าไม่เป็นสัจจะบังเกิดขึ้นในปัญญาของผู้รู้ดังกล่าวนั้น แม่วานิโรทก็ดี มรรคก็ดีก็ยังไม่เป็นอริยสัจอยู่นั่นเอง เหมือนอย่างว่าสัจจะในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในปฐมเทศนานั้นเป็นอริยสัจ และในพระธรรมที่ทรงสั่งสอนก็เป็นอริยสัจ แต่ว่าสำหรับในปัญญาที่บุคคลรู้อยู่ด้วยปัญญาที่เป็นสามัญ คือ ยังไม่บรรลุมรรคผลอย่าง que ผู้ศึกษาปฏิบัติธรรมทั่วไปรู้กันอยู่ หมายความว่ารู้กันอยู่ด้วยปัญญาของตัวเอง ไม่ใช่ว่ารู้ด้วยปัญญาของพระพุทธเจ้า ถ้ารู้ด้วยปัญญาของพระพุทธเจ้าและของพระอรหันตสาวกทั้งหลาย อันประกอบด้วยวนรอบ ๓ อาการ ๑๒ นั้น นั้นเป็นอริยสัจในปัญญาของท่าน แต่ว่ารู้ด้วยปัญญาของผู้ศึกษาปฏิบัติที่ยังไม่ได้เป็นอริยบุคคล คือรู้ด้วยปัญญาของตนเอง ก็ยังไม่เป็นอริยสัจอยู่นั่นเอง เพราะว่ายังไม่ได้ญาณที่วนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ ดังพระพุทธเจ้านั้น คือยังไม่แล้ว ทุกข์ก็ยังไม่ได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยก็ยังไม่ได้ละแล้ว นิโรธก็ยังไม่ได้กระทำให้แจ้งแล้ว มรรคก็ยังไม่ได้ปฏิบัติ

ให้มีให้เป็นขึ้นแล้วอย่างสมบูรณ์ เมื่อยังไม่แล้วก็  
แปลว่ายังไม่เป็นอริยสัจของแต่ละบุคคล คือ เป็นแค่  
สัจจะเท่าที่ปัญญาของบุคคลจะรู้ ต่อเมื่อได้ญาณ  
ปัญญาที่มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ ดังนั้นแหละ ถือว่าแล้ว  
จึงจะเป็นอริยสัจทั้ง ๔ บท ถ้ายังไม่แล้วก็แปลว่ายัง  
ไม่เป็นอริยสัจทั้ง ๔ บท ยังเป็นสัจจะคือความจริงอยู่  
เท่าที่ศึกษาและปฏิบัติได้ของแต่ละบุคคล

## กิจในอริยสัจ ๔

กิจในอริยสัจทั้ง ๔ นี้เป็นข้อที่ควรทำความเข้าใจ  
เข้าใจ คือว่าทุกข์เป็นข้อที่ควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็น  
ข้อที่ควรละ นิโรธเป็นข้อที่ควรกระทำให้แจ้ง และ  
มรรคเป็นข้อที่ควรอบรมให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น นี่เป็นกิจ  
ในอริยสัจทั้ง ๔ ความกำหนดรู้ในข้อที่ควรกำหนดรู้  
นั้น เรียกว่า ปริยญา ละในข้อที่ควรละนั้นเรียกว่า  
ปหานะ กระทำให้แจ้งในข้อที่ควรกระทำให้แจ้งนั้น  
เรียกว่า สังคิระณะ ปฏิบัติอบรมในข้อควรปฏิบัติ  
อบรมนั้นเรียกว่า ภาวนา ปริยญาพึงปฏิบัติในข้อทุกข์



ปหานะพึงปฏิบัติในข้อสมุทัย สัจฉิกรณะพึงปฏิบัติใน  
ข้อทุกขนิโรธ ภาวนาพึงปฏิบัติในข้อมรรค

ได้มีพุทธภาษิตแสดงไว้ ว่ากุศลธรรมทั้งหลาย  
สงเคราะห์เข้าในอริยสัจ ๔ ทั้งหมด อริยสัจทั้ง ๔  
เปรียบเหมือนอย่างว่ารอยเท้าช้าง กุศลธรรมทั้งหลาย  
เปรียบเหมือนอย่างรอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายในโลก  
รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายในโลกนั้นย่อมรวมเข้าได้  
ในรอยเท้าช้างฉันใดก็ดี บรรดากุศลธรรมทั้งหลาย  
ก็รวมเข้าในอริยสัจทั้ง ๔ ฉะนั้น

คำนี้ต้องเข้าใจว่า ที่เรียกว่ากุศลธรรมก็หมายถึง  
ถึงว่าตัวอริยสัจที่เกิดจากปัญญา เกิดจากญาณคือ  
ความหยั่งรู้ความตรัสรู้ จึงจะเรียกว่าอริยสัจ เพราะ  
ฉะนั้น จึงมุ่งถึงตัวญาณและปัญญา เมื่อเป็นตัวญาณ  
และปัญญาก็เป็นกุศลธรรมทั้งหมด แต่ถ้าหากจะแยก  
จำเพาะบท ทุกซ์และสมุทัยนั้นเป็นฝ่ายทุกซ์ นิโรธ  
กับมรรคเป็นฝ่ายดับทุกซ์ ก็จะต้องใช้คำให้เหมาะสม  
ให้คลุมได้ทั้งหมด ว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า  
ทั้งหมด ทั้งที่เป็นฝ่ายกุศล ทั้งที่เป็นฝ่ายอกุศล ทั้งที่  
เป็นฝ่ายอพยาคธรรม ธรรมที่เป็นกลาง ๆ กุศลก็

ไม่ใช่ อกุศลก็ไม่ใช่ ดังที่มีแสดงไว้ในอภิธรรมว่า  
กุสลา ธมฺมา ธรรมทั้งหลายเป็นกุศล อกุสลา ธมฺมา  
ธรรมทั้งหลายเป็นอกุศล อพฺยากตา ธมฺมา ธรรม  
ทั้งหลายเป็นอพฺยากต คือเป็นกลาง ๆ กุศลก็ไม่ใช่  
อกุศลก็ไม่ใช่ ธรรมทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอน  
ไว้ทั้งหมด ทั้งที่เป็นหมวดกุศลธรรม หมวดอกุศลธรรม  
หมวดอพฺยากตธรรมดังกล่าวนั้น ก็สงเคราะห์เข้าใน  
อริยสัจทั้ง ๔ นี้ทั้งสิ้น

ดังจะพึงเห็นได้ว่า ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง  
ถึงขั้นธ อายตนะ ชาติ เป็นต้น โดยตรัสชี้ว่าเป็น อนิจฺจํ  
ทุกขํ อนตฺตา ดังเช่นที่เราสวดกันในการทำวัตรเช้า  
ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโดยมากเป็นพหุลาณฺสาสนี  
ย่อมเป็นไปมากกว่า รูป อนิจฺจํ รูปไม่เที่ยง เวทนา  
อนิจฺจา เวทนาไม่เที่ยง สลฺยา อนิจฺจา สลฺยาไม่เที่ยง  
สงฺขารํ อนิจฺจา สงฺขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญฺญาณํ  
อนิจฺจํ วิญฺญาณไม่เที่ยง รูป อนตฺตา รูปเป็นอนัตตา  
เวทนา อนตฺตา เวทนาเป็นอนัตตา สลฺยา อนตฺตา  
สลฺยาเป็นอนัตตา สงฺขารํ อนตฺตา สงฺขารทั้งหลาย  
เป็นอนัตตา วิญฺญาณํ อนตฺตา วิญฺญาณเป็นอนัตตา

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สพฺเพ  
ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เหล่านี้เป็นข้อ  
ที่ตรัสสอนให้กำหนดรู้ กำหนดรู้ว่าไม่เที่ยง กำหนด  
รู้ว่าเป็นทุกข์ กำหนดรู้ว่าเป็นอนัตตา นี้เรียกว่าปริญา  
เป็นข้อที่ควรกำหนดรู้ สรุปลงไปในข้อทุกข์สังขจะ สภาพ  
ที่จริงคือทุกข์

คำสั่งสอนที่ทรงแสดงถึงบรรดาภิเลสทั้งปวง  
ยกเอาอกุศลมูล ๓ คือราคะหรือโลภะโทสะโมหะ  
ก็ตาม ยกเอาฉันทหาความคั่นรันทะยานอยากก็ตาม  
หรือกิเลสข้อใดข้อหนึ่งหมวดใดหมวดหนึ่ง ตลอด  
จนถึงบาปอกุศลทุจริตทั้งหลายที่ประพฤติด้วยอำนาจ  
ของกิเลส นี่เป็นข้อที่ควรละทั้งหมด รวมลงในหมวด  
สมุทัย ปหานะ

คำสั่งสอนของพระองค์ที่แสดงถึงผลของการ  
ปฏิบัติธรรม เป็นวิมุตติ เป็นวิสุทธิ เป็นนิพพาน เป็น  
สันติ ดังที่แสดงไว้ในหมวดอนุสสติ ๑๐ อุปमानุสสติ  
ระลึกถึงความสงบระงับ หรือในข้อทุกข์นิโรธ อริยสัจ  
ทั้ง ๔ นี่เป็นหมวดธรรมที่ตรัสสอนให้กระทำให้  
แจ้งสำเร็จนิกรณะ

คำสั่งสอนของพระองค์ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั้งหมด อย่างในธรรมวินายก นวโกวาท ก็ตั้งต้นด้วยทักขณมวาท ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง สติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว เป็นต้น อันรวมเข้าในไตรสิกขาที่ดี มรรคมีองค์ ๘ ก็ดี เหล่านี้เป็นข้อที่ควรปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นให้เป็นขึ้นทั้งนั้น รวมเข้าในข้อมรรค เป็นข้อที่ควรปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นทำให้เป็นขึ้นภาวนา

### กิจที่พึงทำในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า กิจที่พึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนานั้นก็มี ๔ ข้อ ถ้าเกี่ยวข้องกับทุกขก็ให้กำหนดรู้ ถ้าเกี่ยวข้องกับสมุทัยก็ให้ละ ถ้าเกี่ยวข้องกับนิโรธก็ให้กระทำให้แจ้ง ถ้าเกี่ยวข้องกับมรรคก็ให้ปฏิบัติอบรมทำให้มีขึ้นทำให้เป็นขึ้น เมื่อปฏิบัติดังนี้ก็ชื่อว่าปฏิบัติให้เหมาะ เรียกว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมทรงบัญญัติวินัยทั้งหมดก็อนุวัตรตามหลักปฏิบัติทั้ง ๔ ข้อนี้ทั้งนั้น

แม้ในข้อที่เราไม่น่าจะคิดว่าจะมีความสัมพันธ์ถึง ดังเช่น  
ในพระพุทธศาสนานั้นไม่สอนให้บุคคลทำอัตวินิบาต-  
กรรมคือฆ่าตัวตาย ก็เพราะอะไร ก็เพราะสิ่งที่ฆ่าคือ  
ชีวิต ชีวิตร่างกายนี้ก็คือขันธ ๕ ซึ่งขันธ ๕ นั้นก็รวม  
อยู่ในทุกขสัจจะ สภาพที่จริงคือทุกข์ ดังที่ตรัสย่อไว้ใน  
ข้อสุดท้ายของทุกข์ว่า กล่าวโดยย่อ ขันธเป็นที่  
ยึดถือทั้ง ๕ ประการเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น ขันธ ๕  
หรือว่าชีวิตร่างกายนี้จึงเป็นข้อที่ควรทำปริญญาคือ  
กำหนดรู้ กำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ เป็นอนิจจะ ไม่เที่ยง  
เป็นอนัตตา เป็นสิ่งที่เมื่อเกิดมาก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ  
ต้องตาย ต้องเสวยเวทนาต่าง ๆ อันเป็นตัวทุกข์ ให้  
กำหนดรู้ดังนี้ ไม่ใช่ให้ฆ่า ถ้าอยากจะฆ่าก็ให้ฆ่าความ  
อยาก ความอยากที่จะฆ่าตัวตาย ซึ่งความอยากที่จะฆ่า  
ตัวตายนั้น เป็นวิภวตัณหา หรือเป็นตัณหาอย่างหนึ่ง  
ก็ต้องฆ่าตัณหาเสีย ไม่ใช่ไปฆ่าร่างกาย ตัณหาคือความ  
อยากตาย อยากฆ่าตัวตายนั้นเป็นปหานะคือเป็นข้อที่  
ควรละ คือให้ละเสียให้ฆ่าเสีย แต่ว่าร่างกายชีวิตนี้  
เป็นข้อที่พึงกำหนดรู้ ให้รู้จักว่าเป็นอนิจจะ เป็นทุกข์  
เป็นอนัตตา ไม่ต้องไปฆ่าเขา เขาก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ

ต้องตายไปเอง ให้กำหนดรู้ไว้ว่าอย่างนี้ อยากจะฆ่า  
ให้ไปฆ่าตัวตณหา ทำลายตัวตณหาในใจ

คราวนี้เมื่อโกรธขึ้นมา คิดจะไปทำร้ายร่างกาย  
เขา คิดที่จะฆ่าเขา นี่ก็ผิดศีล ก็เพราะว่าที่จะไปฆ่า  
ไปทำร้ายเขานั้น ก็คือไปฆ่าไปทำร้ายขันธ ๕ ของเขา  
ซึ่งทางพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ไปฆ่าขันธ ๕  
หรือชีวิตร่างกาย แต่ให้กำหนดรู้ว่าขันธ ๕ หรือชีวิต  
ร่างกายนี้เป็นอนิจจะ ทุกขะ อนัตตา ให้ฆ่าความโกรธ  
ความโกรธเป็นกิเลส เป็นข้อที่ควรละ เข้าในข้อสมุทัย  
ที่ควรละ ต้องฆ่าความโกรธ โลกขึ้นมาจะไปลัก  
ของของเขาก็เหมือนกัน ให้ฆ่าความโลภเสีย เพราะ  
ความโลภเป็นตัวสมุทัยที่ต้องละ ให้ละเสียให้ฆ่าเสีย  
แต่ไม่ให้ไปลักขโมยของของเข ของของเขานั้นก็เป็น  
เรื่องของสังขารเหมือนกัน ก็เป็นสิ่งที่อนิจจะทุกขะ  
อนัตตา รวมเข้าในหมวดทุกขสังขจะทั้งหมด

### สรุปพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น เมื่อทำความเข้าใจในหน้าที่ของ  
ธรรมตามหลักอริยสัจทั้ง ๔ นี้ และเข้าใจว่าพระพุทธ-  
๔๐

ศาสนาทั้งหมดสรุปเข้าในอริยสัจทั้ง ๔ นี้ และทำความเข้าใจว่าข้อไหนจัดเข้าในข้อไหน คือพระพุทธศาสนาที่เป็นคำสั่งสอนนั้น ข้อใดหมวดใดจัดเข้าในทุกขสัจจะก็ให้กำหนดรู้ จัดเข้าในสมุทัยก็ให้ละ จัดเข้าในข้อนิโรธก็ให้กระทำให้แจ้ง จัดเข้าในข้อมรรคก็ให้อบรมให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น ดังนี้แล้วจึงจะปฏิบัติพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง และการปฏิบัตินั้นก็เรียกว่า ัมมานุชัมมปฏิบัติ คือปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมจะได้รับผลอย่างเต็มที่



## ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่ออะไร

หากจะมีปัญหาถามว่า ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่ออะไร ผู้ตอบก็คงจะได้ตอบต่าง ๆ กันตามที่แต่ละบุคคลได้ศึกษาปฏิบัติพินิจพิจารณา และการตอบนั้นอาจจะอ้างข้อธรรมข้อใดข้อหนึ่งหรือหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ อาจจะพินิจพิจารณาประมวลความเอาเองก็ได้

ได้มีคำตอบอันหนึ่งซึ่งจะนำมาแสดงในที่นี้ อันเป็นคำตอบของผู้ที่ได้ศึกษาปฏิบัติพินิจพิจารณาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดียิ่ง ท่านได้ให้คำตอบไว้ว่าศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อความจริง ความดี และ



ความงาม จึงจะได้อธิบายไปตามความสำนึกพิจารณา  
ดังนี้

### สัจจะ—ความจริง

ข้อแรกเพื่อความจริงนั้น ก็เพื่อให้รู้ความจริง  
ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน เพราะว่าคำสั่งสอน  
ของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักสูตรแห่งการศึกษานักธรรม  
หรือธรรมศึกษาก็ดี เป็นคำแสดงเทศน์ต่าง ๆ บรรยาย  
ต่าง ๆ ก็ดี หรือจะรวมเข้าทั้งหมดเป็นพระวินัยพระสูตร  
พระอภิธรรมอันเป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งสิ้นก็ดี ที่  
พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ก็ล้วนเป็นความจริงแต่ละ  
ข้อที่ควรศึกษาให้มีความรู้ และควรทรงจำควรพิจารณา  
ให้เข้าใจ เพื่อให้เห็นความจริงตามที่ทรงสั่งสอนนั้น  
หรือแม้ว่าจะคิดค้านก็ต้องคิดพินิจพิจารณาแก้ แล้ว  
ก็จะพบความจริง

อันธรรมที่แสดงความจริงของทุก ๆ ข้อ หาก  
พิจารณาแล้วก็จะเห็นไปโดยลำดับ ว่าไม่มีใครจะ  
แสดงได้จริงเหมือนพระพุทธเจ้าในทางทั้งหลาย เช่นว่า  
ผู้ที่ศึกษาธรรมวิภาคในนวโกวาท ตั้งแต่ทุกะหมวด ๒

หมวด ๒ คู่แรก ก็ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง สติ  
ความระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัว และต่อ ๆ  
ไป เมื่อฟังเดิน ๆ ก็จะไม่รู้สึกชาบซึ่งเท่าไรนัก แต่  
ถ้าหากว่าพิจารณาให้รู้จักว่าสติเป็นอย่างไร  
สัมปชัญญะเป็นอย่างไร มีอุปการะมากอย่างไร ยิ่ง  
เข้าใจก็จะยิ่งเห็นความจริง และธรรมอื่น ๆ ทุกข้อ  
ก็เช่นเดียวกัน เมื่อยิ่งศึกษาคือฟังอ่านทรงจำพิจารณา  
ให้เข้าใจ ก็จะยิ่งชาบซึ่ง เพราะจะยิ่งเข้าใจและได้เห็น  
ความจริงในทุก ๆ ข้อ อันจะฟังค้านตามเหตุผลมิได้  
เพราะฉะนั้น ยิ่งศึกษาดังกล่าวก็ยิ่งจะพบความจริง  
ตามเหตุและผล จะพบเหตุและผลตามความเป็นจริง  
ซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุผลในด้านชีวิต ในด้านพฤติกรรม  
คือการปฏิบัติของตนเองของแต่ละคน ตลอดจนถึง  
ความจริงตามเหตุและผลของจิตใจ ของเจตนาของ  
กรรม ที่ประกอบกระทำทางกายทางวาจาทางใจของ  
ตนเอง และในด้านอื่น ๆ และเมื่อรวมเข้าโดยเหตุผล  
ในทางกรรม คือการที่กระทำทางกายทางวาจาทางใจ  
ของคนทีพระพุทธรเจ้าได้ทรงสั่งสอนเอาไว้ ว่าทำ  
กรรมดีได้รับผลดี ทำกรรมชั่วได้รับผลชั่ว ซึ่งฟังดู

ที่แรกก็รู้สึกว่าคุณเฉินไม่ค่อยจะรู้สึกรับรองเท่าไรนัก หรืออาจจะรู้สึกคัดค้าน แต่หากว่าได้ตั้งใจพิจารณา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว เมื่อยิ่งเข้าใจก็ยิ่งจะได้พบความจริง ว่าที่ตรัสสอนไว้นั้นเป็นจริงตามเหตุและผล กรรม เป็นเหตุ ผลดีหรือผลชั่วที่ได้รับเป็นผล ตลอดจนถึง ความจริงที่เป็นอริยสัจคือที่มีใช้สามัญสัจจะ ความจริง ที่เป็นสามัญทั่วไป แต่เป็นความจริงที่ละเอียดสุขุม ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ซึ่งเป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าได้ ตรัสรู้ดังที่ได้แสดงไว้ในปฐมเทศนา ว่าพระองค์ได้ ตรัสรู้อริยสัจทั้ง ๔ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เมื่อได้ยิ่งพิจารณา ให้มีความเข้าใจ ก็ยิ่งจะเห็นความจริง

เพราะฉะนั้น ประการแรกของผู้ศึกษาพุทธ- ศาสนาจึงเพื่อจะรู้ความจริง เพื่อจะจับความจริง ให้ได้ คือเพื่อความจริง ความจริงที่จับได้หรือที่รู้นี้ มิใช่หมายความว่าเพียงการฟังการอ่านและความจำ แต่หมายความว่าต้องพิจารณาให้เข้าใจ เมื่อเข้าใจ ก็จะเห็นจริง จึงต้องการให้รู้จริงให้เห็นจริงแม้แต่ใน ข้อใดข้อหนึ่ง

อันนี้เป็นหลักกำหนดให้รู้จักลักษณะพระพุทธศาสนา ประการแรกของผู้มุ่งศึกษาพระพุทธศาสนาจะเป็นพระเก่า พระใหม่ จะเป็นเณรเป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็ตาม ประการแรกนั้นต้องให้พบความจริง ให้เห็นจริง ให้รู้จริง ให้ได้จริง แม้ในธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งในข้อนี้ผู้ศึกษาจะต้องทำใจเป็นกลาง คือยังไม่คิดที่จะคัดค้าน ยังไม่คิดที่จะรับ แต่ว่าตั้งใจฟังตั้งใจอ่าน ตั้งใจที่จะทรงจำ แล้วก็ตั้งใจพิจารณาไปตามเหตุและผลให้เข้าใจถูกต้อง และเมื่อได้ความเข้าใจถูกต้องแล้ว ก็จะเห็นจริง จะพบความจริงแม้ในข้อใดข้อหนึ่ง เช่น แม้ในข้อทุกะหมวด ๒ ที่ยกมานั้น ให้เข้าใจจริงๆ ว่าสติเป็นอย่างไร สัมปชัญญะเป็นอย่างไร อุปการะมากอย่างไร ให้เห็นจริงให้เข้าใจจริงแม้ในข้อใดข้อหนึ่ง ก็จะได้พบลักษณะพระพุทธศาสนาประการแรก

## ความดี

มาถึงข้อที่ ๒ ความดี นี่เป็นข้อสำคัญ ความดีนั้นเป็นคำที่ทุกคนก็ได้ยินกันมา และก็น่าจะมีความเข้าใจพอสมควร อย่างน้อยก็ต้องเข้าใจว่าความดี

นั้นตรงกันข้ามกับความชั่ว และอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วก็ได้ฟังอบรมกันมา ตั้งแต่จากบิดา มารดาครูบาอาจารย์ มาจนถึงจากพระพุทธเจ้า คือที่ พระเทศน์พระสอนต่าง ๆ และความดีความชั่วนี้ก็รู้ กันอยู่ ว่าเกิดจากความประพฤติของบุคคลทุก ๆ คน นี้เอง ความดีก็เกิดจากทำดี ความชั่วก็เกิดจากทำชั่ว เมื่อทำดีก็ได้ความดี ทำชั่วก็ได้ความชั่ว เพราะฉะนั้น ประการต่อมาจากข้อ ๑ คือความจริง จึงมาถึงความดี ที่เมื่อได้ศึกษาให้รู้จักความจริงแล้ว ก็ต้องศึกษาให้ รู้จักความดีอันตรงกันข้ามกับความชั่ว

ความดีอันตรงกันข้ามกับความชั่วนี้ก็สืบเนื่อง มาจากความจริงข้อแรกนั้นแหละ เพราะเป็นข้อที่พระ- พุทธศาสนาได้สอนไว้ทั้งนั้น ว่าอะไรเป็นความดีอะไร เป็นความชั่ว เพราะฉะนั้น เมื่อได้ศึกษาให้ได้รู้จัก ความจริง กล่าวจำเพาะที่สัมพันธ์กับความดีความชั่ว ก็คือความจริงของความดีและความจริงของความชั่ว พุคคลัน ๆ ก็คือ ให้รู้จักว่าอะไรเป็นความดีจริงอะไร เป็นความชั่วจริง เพราะฉะนั้น จึงมาถึงว่าจะต้อง ปฏิบัติละความชั่ว กระทำความดี ต้องทำความ

เข้าใจในความดี ว่าคือคุณที่เกื้อกูลตนเองและผู้อื่นให้  
เป็นสุขต่าง ๆ ให้ได้รับสุขประโยชน์ต่าง ๆ ความ  
ชั่วก็คือโทษที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับทุกข์โทษ  
ต่าง ๆ ความชั่วเป็นข้อที่ควรละ ความดีเป็นข้อที่ควร  
กระทำ เพราะฉะนั้น จึงต้องปฏิบัติละชั่วทำดี จับ  
ความดีให้ได้ แต่การจับความดีให้ได้ี้ต้องหมายถึง  
ว่าทำดี

อันที่จริงละชั่วก็นับว่าเป็นดีอย่างหนึ่ง แต่ว่า  
จะต้องทำดีที่เป็นคุณเกื้อกูลยิ่งขึ้นไปอีก ยกตัวอย่าง  
ง่าย ๆ เช่นว่า การฆ่า การทำร้ายร่างกาย การเบียด-  
เบียนเขาให้เป็นทุกข์เดือดร้อน เบียดเบียนชีวิต เบียด-  
เบียนร่างกาย นั้นเป็นชั่ว ก็ละชั่ว คือแปลว่าเว้นจาก  
การที่จะเบียดเบียนทำร้ายชีวิตร่างกายของใคร เมตตา  
ความมีจิตปรารถนาให้เป็นสุข และความประพฤติ  
ที่เกื้อกูลอนุเคราะห์ต่าง ๆ แก่เขา คือแก่บุคคลและ  
สัตว์นั้น ๆ เพื่อให้ดำรงชีวิตร่างกายอยู่อย่างเป็นสุข  
เป็นความดี

เพราะฉะนั้น จึงต้องศึกษาให้รู้จักความดีอัน  
ตรงกันข้ามกับความชั่ว สืบเนื่องมาจากความจริง คือ

ตั้งต้นจากศึกษาว่าอะไรดีจริงอะไรชั่วจริง แล้วก็ตั้งใจ  
ละชั่วทำดีจริง ต้องจับเอาความดีให้ได้ ในวันหนึ่ง ๆ  
ก็ต้องพิจารณาตัวเอง ว่าเราได้ละความชั่วทำความดี  
อะไรบ้าง หรือแม้ว่าได้ทำความชั่วอะไรบ้างทำ  
ความดีอะไรบ้างก็ให้รู้ แล้วก็ตั้งใจจะไม่ทำความชั่ว  
อีกต่อไป ฝึกตัวอยู่เสมอดังนี้ หัดให้ละชั่วทำดีอยู่เสมอ  
ให้รู้จักความดี ให้รู้จักความชั่ว ให้รู้จักละชั่ว ให้  
รู้จักทำดีในด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายทั้งทางวาจาทั้งทางใจ  
นี้เป็นข้อที่ ๒ คือความดี

## ความงาม

จึงมาถึงข้อที่ ๓ คือความงาม อันความงามนี้  
เป็นข้อที่ละเอียดอ่อนสักหน่อยหนึ่ง แต่ว่าถ้าทำความ  
เข้าใจให้ดีแล้ว จะเห็นว่าเป็นข้อสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่า  
ข้อความจริงและข้อความดี

อันสิ่งทั้งสามซึ่งเป็นวัตถุย่อมเป็นที่พอใจของ  
ชาวโลกทั้งหลายของคนทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึง  
พอใจที่จะตกแต่งร่างกายกันให้สวยงามพอใจที่จะหา  
เครื่องประดับที่สวยงามมีค่ามาตกแต่ง บ้านเมือง

ก็ต้องการที่จะปลูกสร้างกันให้สวยงามเรียบร้อย และ  
อันความสวยงามหรือเรียกสั้น ๆ ว่าความงามนี้ก็มิใช่  
หมายถึงเครื่องตกแต่งมีค่าเท่านั้น แต่ย่อมาหมายความว่า  
ถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่าง ๆ รวมอยู่ด้วย  
เช่น การจะตั้งวางสิ่งของในห้องในหับก็ตั้งวางให้เป็น  
ระเบียบเรียบร้อย การที่จะนุ่งจะห่มก็ให้เป็นระเบียบ  
เรียบร้อย การที่จะลุกนอนก็ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย  
วาทะที่พูดก็ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เหล่านี้เป็นความ  
งามทั้งนั้น

แม้สิ่งที่เรียกว่าศิลปะ วิธีที่จะทำให้เป็นระเบียบ  
เรียบร้อยเรียกว่าเป็นความงามอย่างหนึ่งนั้นก็เป็ศิลปะ  
อย่างหนึ่ง ดังเช่นพระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งพระอานนท์  
ให้ทำแบบอย่างจีวรสำหรับพระห่ม โดยที่เดิม นั้น  
พระองค์ได้ทรงบัญญัติให้ตัดผ้าเป็นชิ้น ๆ มาเย็บต่อ  
กันเข้าคล้ายผ้าผืนเดียว ถ้าใช้ผ้าผืนเดียวมักจะถูก  
ขโมย เพราะว่าเขามักจะขโมยไปตัดเป็นเสื้อผ้าสำหรับ  
สวมของเขาได้ หรือเอาไปนุ่งห่มได้ทั้งที่เป็นผืนอย่างนั้น  
เปลี่ยนสีเสียใหม่ หรือซักสีที่เป็นผ้ากาสาเยหรือ  
กาสาจะผ้าข้อมน้ำฝาดออกเสีย เพราะฉะนั้น จึงได้



โปรดให้ใช้ผ้าตัดเป็นชิ้น ๆ เอามาเย็บต่อกันเข้าเพื่อกัน  
ขโมย ถ้าขโมยเอาไปก็เอาไปใช้นุ่งห่มไม่ได้ แต่ในขณะ  
เดียวกันก็ต้องการให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย  
ท่านพระอานนท์จึงได้คิดแบบจีวรขึ้นแบบคันนาของ  
ชาวมคธ ซึ่งเมื่อเขาทำนาเขาก็ทำเป็นคันนา เป็นกระทง  
เล็กเป็นกระทงใหญ่ จึงมาออกแบบตัดเป็นแบบจีวร  
เป็นกระทง ๆ เป็นกระทงเล็กกระทงใหญ่อย่างเป็น  
ระเบียบเรียบร้อย มิได้นำเอามาตัดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย  
แล้วเอามาเย็บต่อกันเข้าอย่างไม่มีระเบียบ แต่ว่า  
ทำอย่างมีระเบียบก็ดูเป็นของงาม คืองามด้วยความมี  
ระเบียบเรียบร้อย พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสรรเสริญ  
พระอานนท์ว่าเป็นผู้ที่มีศิลปะ ดังนั้นก็เป็นความงาม

แม้ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นนั้น  
ก็เป็นความงามเหมือนกัน เพราะเมื่อภิกษุผู้อยู่รวมกัน  
เป็นหมู่ได้มีความประพฤติปฏิบัติเรียบร้อยอยู่ใน  
ระเบียบอันเดียวกัน และเป็นระเบียบที่ดี ก็ดูเป็นหมู่  
ที่เรียบร้อยงดงามน่าเลื่อมใส นี่ก็เป็นความงาม

เพราะฉะนั้น คำว่าความงามนั้น จึงกินความ  
กว้าง มิได้หมายถึงว่าตกแต่งให้สวยงามดั่ง

แต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้าด้วยเครื่องประดับอันมีค่าต่าง ๆ ที่สวยงาม บางทีเราก็มักเรียกกันว่านั่นเป็นความสวย แต่ความงามนั้นมีความลึกซึ้งกว่า และแม้ในทางพุทธศาสนาก็ต้องทำความงาม เพราะฉะนั้น ในข้อว่าความงามนี้จึงมีความหมายถึงว่าความนิยมชมชอบ หรือว่าเป็นสิ่งหรือเป็นข้อที่พึงนิยมชมชอบ พึงพอใจชอบใจ พึงเลื่อมใส และก็มีความหมายสืบเนื่องมาจากความดี ก็คือนิยมชมชอบในความดี เห็นความดีว่าเป็นของงามทำให้เป็นสุข ใจเห็นว่างามนิยมชมชอบ เพราะฉะนั้นจึงได้มีพุทธศาสนสุภาษิตที่แสดงว่า ศีลเป็นอาภรณ์ที่ประเสริฐสุด ผู้ที่ได้เห็นงามในศีล ว่าศีลเหมือนอย่างเป็นอาภรณ์เครื่องประดับอันประเสริฐสุด ข้อว่าเป็นผู้ที่เข้าถึงศีลจริง ๆ ทำให้พอใจที่จะปฏิบัติอยู่ในศีลเป็นประจำขาดไม่ได้ และมีความสุขที่จะอยู่กับศีล อันนี้สำคัญ

คนโดยมากนั้นรู้จักความดีกันอยู่ รู้จักความชั่วกันอยู่ แต่ว่าไม่เห็นงามในความดี แต่ไปเห็นงามในความชั่ว จึงละชั่วทำดีไม่ได้ถนัด ต่อเมื่อเห็นสกปรกในความชั่วและเห็นงามในความดี จึงจะทำให้ปฏิบัติ

ความดีกันยิ่งขึ้น พอใจที่จะอยู่กับความดี อันนี้สำคัญ

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจถึงความงามของพระ-  
พุทธศาสนา คือข้อที่ ๓ นี้ จึงจะน้อมใจให้ละชั่วทำดี  
เห็นงามในความดี และปฏิบัติในความดี เพราะฉะนั้น  
จึงได้มีหมวดธรรมอันสองให้เห็นความงามในพระ-  
พุทธศาสนาอยู่มาก ตั้งแต่พระรัตนตรัย รัตนะก็คือ  
แก้วรัตนะ เป็นสิ่งเที่ยงงาม เป็นสิ่งที่มีค่ามาก เพราะ  
ฉะนั้นพูดกันเรื่อย ๆ ว่าพระไตรรัตน์หรือพระรัตนตรัย  
แต่ว่าใจไม่ถึง ฟังดูก็เฝิน ๆ แต่ถ้าใจถึงแล้วก็จะเห็น  
พระพุทธเจ้างาม พระธรรมงาม พระสงฆ์งาม อัน  
แสดงถึงความที่มีศรัทธา ความเชื่อ ปสาทะ ความ  
เลื่อมใส ตลอดถึงปัญญาในพระพุทธรูปพระธรรมคุณ  
พระสังฆคุณที่ซาบซึ้ง จนถึงนิยมชมชอบอย่างสูง  
ยกย่องขึ้นเป็นของสุดงาม คือเป็นรัตนะอันเป็นของ  
มีค่ายิ่ง

ในทุกะหมวด ๒ ก็มีธรรมที่ทำให้งาม ๒ อย่าง  
ขันติ โสรัจจะ ต้องเห็นว่าขันติงาม โสรัจจะงาม จึง  
จะน้อมใจปฏิบัติในขันติโสรัจจะ และจะทำให้ทั้งขันติ  
ทั้งโสรัจจะไม่ได้ ปล่อยตัวเองไปกระโดดโลดเต้น

ด้วยอำนาจของโลหะโทสะโมหะไม่ได้ ไม่งาม ต้อง  
อดทนเอาไว้ สงบเสงี่ยมเอาไว้ เพราะนี้งามกว่า เพราะ  
เป็นสิ่งที่งามจริง ๆ

ธรรมที่สูงกว่านั้นก็เช่นว่า โพชฌงค์ ๗ ก็มี  
ยกย่องเรียกเป็นรัตนะทั้ง ๗ เหมือนกัน สติสัมโพช-  
ฌงค์รัตนะ เป็นต้น ก็แปลว่าจิตใจถึงงาม หรือเช่นที่  
สวดสรรเสริญว่า พระธรรมงามในเบื้องต้น งามใน  
ท่ามกลาง งามในที่สุด ใจต้องถึงพระธรรม เมื่อใจ  
ถึงพระธรรมจะไม่เบื่อกที่จะฟังธรรม ไม่เบื่อกที่จะ  
ปฏิบัติธรรม ธรรมจะเป็นสิ่งที่งดงามที่ไพเราะ อยาก  
ที่จะฟังอยากที่จะอ่าน ได้ฟังธรรมได้อ่านธรรมแล้ว  
มีความเพลิดเพลินมีความสุข นี่แปลว่าใจถึงเห็น  
งามในพระธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง  
งามในที่สุด และพอใจที่จะปฏิบัติธรรม เห็นงามใน  
การปฏิบัติธรรม

เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาให้รู้จักความจริง รู้จัก  
ความดี รู้จักความงาม จึงจะถึงพระพุทธานุภาพ

บันทึก

บันทึก

[illegible]

## บันทึก

[illegible]

บ้านทีก

—

•

[illegible][illegible]

|   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37 | 38 | 39 | 40 | 41 | 42 | 43 | 44 | 45 | 46 | 47 | 48 | 49 | 50 | 51 | 52 | 53 | 54 | 55 | 56 | 57 | 58 | 59 | 60 | 61 | 62 | 63 | 64 | 65 | 66 | 67 | 68 | 69 | 70 | 71 | 72 | 73 | 74 | 75 | 76 | 77 | 78 | 79 | 80 | 81 | 82 | 83 | 84 | 85 | 86 | 87 | 88 | 89 | 90 | 91 | 92 | 93 | 94 | 95 | 96 | 97 | 98 | 99 | 100 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|

|   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37 | 38 | 39 | 40 | 41 | 42 | 43 | 44 | 45 | 46 | 47 | 48 | 49 | 50 | 51 | 52 | 53 | 54 | 55 | 56 | 57 | 58 | 59 | 60 | 61 | 62 | 63 | 64 | 65 | 66 | 67 | 68 | 69 | 70 | 71 | 72 | 73 | 74 | 75 | 76 | 77 | 78 | 79 | 80 | 81 | 82 | 83 | 84 | 85 | 86 | 87 | 88 | 89 | 90 | 91 | 92 | 93 | 94 | 95 | 96 | 97 | 98 | 99 | 100 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|

[illegible][illegible]

| 2017 | 2018 | 2019 | 2020 | 2021 | 2022 | 2023 | 2024 | 2025 | 2026 | 2027 | 2028 | 2029 | 2030 | 2031 | 2032 | 2033 | 2034 | 2035 | 2036 | 2037 | 2038 | 2039 | 2040 | 2041 | 2042 | 2043 | 2044 | 2045 | 2046 | 2047 | 2048 | 2049 | 2050 | 2051 | 2052 | 2053 | 2054 | 2055 | 2056 | 2057 | 2058 | 2059 | 2060 | 2061 | 2062 | 2063 | 2064 | 2065 | 2066 | 2067 | 2068 | 2069 | 2070 | 2071 | 2072 | 2073 | 2074 | 2075 | 2076 | 2077 | 2078 | 2079 | 2080 | 2081 | 2082 | 2083 | 2084 | 2085 | 2086 | 2087 | 2088 | 2089 | 2090 | 2091 | 2092 | 2093 | 2094 | 2095 | 2096 | 2097 | 2098 | 2099 | 2100 |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |
|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1    | 2    | 3    | 4    | 5    | 6    | 7    | 8    | 9    | 10   | 11   | 12   | 13   | 14   | 15   | 16   | 17   | 18   | 19   | 20   | 21   | 22   | 23   | 24   | 25   | 26   | 27   | 28   | 29   | 30   | 31   | 32   | 33   | 34   | 35   | 36   | 37   | 38   | 39   | 40   | 41   | 42   | 43   | 44   | 45   | 46   | 47   | 48   | 49   | 50   | 51   | 52   | 53   | 54   | 55   | 56   | 57   | 58   | 59   | 60   | 61   | 62   | 63   | 64   | 65   | 66   | 67   | 68   | 69   | 70   | 71   | 72   | 73   | 74   | 75   | 76   | 77   | 78   | 79   | 80   | 81   | 82   | 83   | 84   | 85 | 86 | 87 | 88 | 89 | 90 | 91 | 92 | 93 | 94 | 95 | 96 | 97 | 98 | 99 | 100 |

|                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                    |                                                                                                                                                                      |                                                                                                                    |                                                                                                                                                                      |                                                                                                                   |                                                                                                                                                                        |                                                                                                                    |                                                                                                                                                                      |                                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. The first part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ . It is shown that $f(x)$ is a constant function. | 2. In the second part, we consider the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ and show that it is a constant function. | 3. The third part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ . It is shown that $f(x)$ is a constant function. | 4. In the fourth part, we consider the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ and show that it is a constant function. | 5. The fifth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ . It is shown that $f(x)$ is a constant function. | 6. In the sixth part, we consider the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ and show that it is a constant function. | 7. The seventh part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ . It is shown that $f(x)$ is a constant function. | 8. In the eighth part, we consider the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ and show that it is a constant function. | 9. The ninth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ . It is shown that $f(x)$ is a constant function. | 10. In the tenth part, we consider the function $f(x) = \int_0^x f(t) dt$ and show that it is a constant function. |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37 | 38 | 39 | 40 | 41 | 42 | 43 | 44 | 45 | 46 | 47 | 48 | 49 | 50 | 51 | 52 | 53 | 54 | 55 | 56 | 57 | 58 | 59 | 60 | 61 | 62 | 63 | 64 | 65 | 66 | 67 | 68 | 69 | 70 | 71 | 72 | 73 | 74 | 75 | 76 | 77 | 78 | 79 | 80 | 81 | 82 | 83 | 84 | 85 | 86 | 87 | 88 | 89 | 90 | 91 | 92 | 93 | 94 | 95 | 96 | 97 | 98 | 99 | 100 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|

[illegible]

|   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37 | 38 | 39 | 40 | 41 | 42 | 43 | 44 | 45 | 46 | 47 | 48 | 49 | 50 | 51 | 52 | 53 | 54 | 55 | 56 | 57 | 58 | 59 | 60 | 61 | 62 | 63 | 64 | 65 | 66 | 67 | 68 | 69 | 70 | 71 | 72 | 73 | 74 | 75 | 76 | 77 | 78 | 79 | 80 | 81 | 82 | 83 | 84 | 85 | 86 | 87 | 88 | 89 | 90 | 91 | 92 | 93 | 94 | 95 | 96 | 97 | 98 | 99 | 100 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|

[illegible]





“หากจะมีคำถามว่า ศึกษา  
พระพุทธศาสนาเพื่ออะไร? คำ  
ตอบอันหนึ่งที่ท่านผู้ที่ได้ศึกษา  
ปฏิบัติพิจารณาพระพุทธศาสนา  
เป็นอย่างดียิ่ง ได้ให้คำตอบไว้ว่า  
ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อความ  
จริง ความดี และความงาม เพราะ  
ฉะนั้นต้องศึกษาให้รู้จักความจริง  
รู้จักความดี รู้จักความงาม จึงจะ  
ถึงพระพุทธศาสนา”